

Dramaturgia lui Aurel Baranga

Chiar și celui mai tânăr comentator i se refuză o privire pură, ingenuă, „primordială”, asupra scrisului lui Aurel Baranga. Opera dramaturgului se studiază în clasă, se transmite la radio și T.V., se reia neconținut pe scene. Replici din comedii sale compensează, nu o dată, lapsusurile ori sincopele noastre de spirit. Deja identificate, personajele sale s-au consacrat în tipuri pe care le reafăm mereu, chiar dacă ușor modificate, în viață. Noi lucrări, purtându-i semnătura, înfruntă, la doi-trei ani, arena publică, preluând, nuanțând sau orchestrând teme și situații mai vechi. Dramaturgul își teoretizează și își explică scrisul. Publicistul Baranga este foarte activ — toate articolele sale tind să fie în ultimă instanță o „apărare”, o „ilustrare” și o „artă poetică” și ele determină noi admiratori ca și regruparea „adversarilor”. Piese înseși conțin fățiș sau subteran o meditație despre rațiunea și modul de a fi ale teatrului, despre modalitățile adecvate acestei rațiuni, o polemică la adresa virtuailor critici. Dar aspectul la care nu poate rămâne indiferent nici cel mai rece și im-

parțial critic de teatru rămâne imensul succes de public al scrisului lui Baranga, scris străbătut de mai toate calitățile teatralității de tip clasic și de foarte puține dintre servituțiile ei.

O privire candidă, pură, străină de patosul unei atitudini partizane asupra creației lui Baranga este imposibilă: judecarea unei opere de factura militantă a acesteia — unul dintre modelele posibile de teatru politic — solicită neapărat din partea criticului definirea limpede și responsabilă a opțiunii, a angajării lui sociale, ideologice și estetice.

Creația dramaturgică a lui Baranga este unitară în diversitatea ei.

Acum, când împlinește 60 de ani, se cuvine să amintim că Aurel Baranga se afirmă în teatru, în 1946, cu *Bal la Făgădău*, și apoi, în 1948, cu *Iarbă rea*. Avea atunci 35 de ani. Debuta ca un dramaturg militant. Era un scriitor stăpîn pe cuvînt și un dramaturg stăpîn pe mijloace, dar încă străin de vocația sa de comedialograf satiric și moralist — din moment ce a oscilat atât de nedecis între specii. *Iarbă rea* și *Recolta de*

aur încearcă o ilustrare a aspectelor aspre, teoretizate, ale dictaturii clasei muncitoare ; o înfrumusețare dramatică a unor idei politice pe atunci deosebit de actuale, legate de formele luptei de clasă. Și totuși, *Iarbă rea* și *Recolta de aur* sînt și astăzi perfect reprezentabile. Ele rezistă prin unii dintre eroii lor doar aparent lineari — de fapt absorbiți de o cauză unică ce se identifica necesității, angajați în acțiuni ce se lăseau greu traduse în vorbe. Ele rezistă prin nivelul lor literar și teatral, prin știința dramaturgului de a încheia și potența conflicte, de a crea atmosferă, de a surprinde în câteva trăsături tipuri viabile de intelectuali și țărani (performanță de cultură a cetățeanului) ; de asemenea : prin calitatea limbajului său precis, adecvat, popular-colorat fără ostentație sau, intelectual-suplu, fără prețiozitate. Și cred că nu mă înșel cînd susțin că *Recolta de aur* rămîne una dintre notabilele piese de inspirație rurală din ultimele două decenii.

Anii negri (în colaborare cu N. Moraru), elogiu adus luptei ilegale, și *Arcul de triumf*, imaginea activității comuniste din perioada premergătoare lui 23 August, piese cu surse istorice și documentare, marchează noi confirmări ale destinului dramaturgie al lui Baranga. Autenticitatea și acuitatea conflictelor, viziunea eroică, patosul sobru, de cea mai bună esență agitatorică, pitorescul portretizării unor „foști” sau al unor oameni de bună credință, atrași de justetea cauzei adevărului și progresului, noblețea și simplitatea chipurilor eroilor comuniști, refuzul schematizărilor, umorul, în sfîrșit concizia dialogului, sînt calități neafectate de trecerea vremii.

Revenirea la comedie, prin *Bulevardul împăcării*, se face, sub același semn al dorinței de a ilustra raclele trecutului regim, de a exprima și stimula angajarea comunistă, invitînd la o cit mai realistă cunoaștere și distanțare. Din punct de vedere literar, Baranga debuta cert sub augurii — ce se vor dovedi permanent favorabili — ai lui Caragiale. Ca și în cazul celorlalte lecții de teatru, organice asimilate, este desigur la mijloc, o chestiune de cultură, de asimilare a modalităților de structură ale unor scriitori preferați. Filiația caragialeană a lui Baranga are însă ca sursă înrudirea de spirit. Regăsim în *Bulevardul împăcării* aceeași comedie a alegerilor într-un oraș de provincie, capitală de județ, ca și în *Scrisoarea pierdută* — la distanță de un secol. Regăsim binecunoscute tipuri caragialești. Regăsim însă, mai ales, lecția de dramaturgie a marelui nostru scriitor : arta supralicitării comice, curajul șarjei și hiperbolei satirice în plin univers artistic realist, inventivitatea în crearea unor situații grotești și plăcerea răsturnării lor din cauze insignifiante și ridicole, comicul pregnant al unor caractere rigide, imobile, opuse sau complementare, niciodată abstracte, dar și comicul numelui și al limbajului. Cum

spuneam, lecția lui Caragiale : investigarea severă a realității sociale și umane, partitura modalităților lui, curajul reduției și al șarjării, spiritul critic ofensiv și acea „violenta” și „cruzime” specială, fără de care nu este posibilă satira, vor rămîne permanente ale scrisului lui Baranga. Le vom găsi „în plen”, dar și în exemplară utilizare creatoare, în *Mielul turbat* și *Opinia publică* (cu imbroglio-urile, substituirile de persoane, loviturile lor de teatru) și, mai recent, în *Interesul general*.

Mielul turbat și apoi *Opinia publică* îl consacrau definitiv pe Baranga ca pe un autor de comedie virtuoz, dar mai ales ca pe autorul unor documente sociale și al unor modele de opere artistice, gîndite ca arme în sinuosul demers al făuririi unor conștiințe noi. Baranga începea de fapt abia atunci importanta sa operă de construcție prin gravarea în apă tare a malformațiilor sociale concrete. Lucra pentru prezent și viitor. Identifica și denunța — ca un moralist călăuzit de idealurile comuniste și urmărit de ideea responsabilității, nu atît pentru soarta omului în general cît pentru cea a contemporanilor săi — acele pasiuni care îi îndepărtau de la idealul socialist, care îngreunau transformarea ideii de progres uman în realitate. Surprindea rezonanța mai largă, și mai gravă a fenomenelor negative, semnala simptomele unor posibile maladii în vederea prevenirii lor. Acuza manifestările de izolare într-o societate ce chema și determina angajarea și pasiunea politică în slujba marxism-leninismului. Pe cele de formalism, într-o societate care avea nevoie de personalitate, inițiativă creatoare ; pe cele de parazitism sau dezertare de la datorie într-o societate ridicată pe cultul muncii, al tenacității și spiritului de ordine. Amenda manifestările de cameleonism, de indiferență, cinism, ipocrizie, imoralitate, într-o lume care promova ferm certitudinea unor adevăruri — altele veacuri relativizate sub semnul intereselor de clasă. Amenda mania pilelor, a intervențiilor, a prejudecăților de sex într-o societate care afirma și promova echitatea cea mai deplină. Incrimina hoția într-o societate care apăra cinstea. Infiera cultul personalității și beția puterii într-o lume care avea printre principiile sale directoare de preț adevărata democrație, larga consultare a opiniei publice.

Baranga pune în lumină cu măsură fața ascunsă a unor moravuri consacrate asupra cărora oamenii au uitat de mult să se mai întrebe — și care-și dovedesc nocivitatea în noul context social ; denunță noile morbururi „evoluuțiile perverse”, formele și împrejurările noi, derutante pînă la un punct, pe care le îmbracă vechile maladii. El reușește turul de forță de a spune adevăruri grave fără a jigni și fără a deprima, fără a se erija în profet și fără a deveni martir.

Printre valorile esențiale ale dramaturgiei lui Baranga, valori care stau, de altfel, la

baza marii sale popularităţi, se impun a fi evidenţiate armonia particulară a umorului cu lirismul, oralitatea scenică a dialogului său, strălucirea calambururilor, talentul dramaturgului de a surprinde tipuri umane vitale, specifice acestui pământ: bărbatul modest, sincer, răbdător, „miel al lui Dumnezeu“ care turbează, ca Spiridon Biserică ori Chitlaru şi mulţi alţii; idealistul rizibil, distrat, încurcat în indeletniciri pe cât de abstracte pe atât de nevinovate; femeia inteligentă şi fermecătoare care îşi revendică cu energie dreptul la fericire; prezumţioşii şi fanfaronii benigni etc.

Creatorul, dublat de o feroce luciditate, este de obicei cel dintâi şi cel mai exact judecător al operei. Conştiinţa angajării, a datoriei civice, dar şi artistice, face ca rareori autorul *Siciliei*, a lui *Adam şi Eva* sau al *Reţetei fericirii* să fie prea explicit sau prea insistent moralizator. Impresionează, aproape de fiecare dată, pricepera avansării tezei şi a dozării argumentărilor şi concluziilor. Impresionează ştiinţa construcţiei subtil disimulată în piesele de maxim interes. Aspect mai puţin observat: ştiinţa infailibilă a construcţiei nu este la Baranga o pură însuşire de tehnician, ci este expresia unei concepţii asupra vieţii şi a compatibilităţii ei depline cu mijloacele de reflectare ale artei realiste. Baranga crede în corespondenţa perfectă dintre procedeele şi legile teatrului ca artă vie — ce se adresează nemijlocit omului — şi neprevăzutul vieţii. Baranga utilizează „lovitura de teatru“ pentru că e convins de spectaculosul vieţii, aşa cum crede în revenirile aparent ciclice care ascund de fapt o devenire în spirală, aşa cum crede în happy-endurile situaţiilor oricât de încurcate şi negre în care se află şi oamenii unei lumi noi.

Acea mizantropie, acea cruzime de care au fost acuzaţi toţi adevăraţii satirici se învecinează, de aceea, la Baranga cu cel mai tonic optimism. Şi poate că tocmai Baranga, prin exemplul operei sale, sprijină cel mai mult acel principiu considerat de unii erzie estetică: prezenţa necesară a personajului pozitiv în satira realist-socialistă, finalizarea sau, oricum, valorificarea stenică a operei satirice.

Desolidarizarea lui Baranga de eroii săi negativi nu are un gust sceptic amar, nu are

cafect demonstrarea existenţei unei obscure zone infernale, a absurdului condiţiei umane. Baranga crede în *virtutea* oamenilor societăţii sale şi nu afirmă nicăieri că ea ar avea alte suporturi decât cele ale binelui, frumuseţii şi adevărului. Practicile viciate capătă din această perspectivă o funcţie trecătoare — de apărare, în cazul eroilor săi pozitivi.

Sînt toate acestea, o parte din cheile numeroase ale marelui succes de public cunoscut de autorul *Opinie publice*. Celelalte? Evident — prezenţa în actualitatea cea mai stringentă. Evident — curajul detectării şi supunerii în faţa opiniei publice a manifestărilor cu rol de frînă din viaţa socială, formularea elocventă şi îndrăzneată a ceea ce plutea indistinct în aer.

★

Dramaturgia lui Baranga atestă cu consecvenţă asumarea misiunii de *explorare, prin creaţie, a realităţii*. Cît de pătrunzătoare, cît de penetrant şi generos-prospectivă este aceasta? Să observăm mai întîi că statutarea dimensiunii ideale a „pasului înainte“ în creaţia satirică este operaţie hazardată şi dificil de teoretizat *a priori*. Iar istoria literaturii aduce nu o dată exemplul unor paşi moderaţi în favoarea respiraţiei lungi, şi invers.

„Imediatetea“ observaţiei, urmată de intervenţia socială grabnică în zonele relevate de dramaturg ca deficitare, oficializarea grabnică a „alarmei“ şi a remediilor — semne certe ale *eficacităţii* dramaturgului, nu-s deloc, cum se afirma uneori, surse certe ale efemerităţii. Este probabil că, alegînd clipa, Baranga a prins şi taina duratei. Cei 15—20 de ani ce au trecut peste lucrările lui de frunte sînt o confirmare. Calitatea observaţiei, forţa de a sintetiza în chipuri consistente, în situaţii, alitudini şi gesturi pregnante, în replici memorabile, ca şi aceea de a releva odată cu forma trecătoare, odată cu aspectele faptice şi cu realităţile accidentale sau evolutiv-istorice, şansele şi pericolele de esenţă ale omului, sînt tot altele surse de longevitate. O continuă promisiune de rezistenţă.